

Kik voltak a dalmaták?

Szeged 18. századi történetének elhanyagolhatatlan szála a dalmatáké. A 18. és 19. század fordulójának két legjelesebb szegedi reprezentánsa, Dugonics András és Vedres István szintén közülük származott. Fontos tehát tisztázni: kik is voltak ők? A *Szeged története* 2. kötete sajnos nem ad egyértelmű, világos választ. A különféle szerzők ugyanazt a népcsoportot a legkülönbözőbb nevekkel nevezték, az olvasó aligha képes e fogalmak azonosságának fölismerni. Van, aki — a korabeli korai szóhasználatot egyszerűen átvéve — *katolikus rákoknak*, *katolikus szerbeknek* mondja őket, mások — történetietlen, mai formában — *dalmátoknak*, csak egy-két helyt fordítva a helyes *dalmata* kifejezés, s egyetlen helyen zárójelben a fölöttébb tömör magyarázat: *katolikus délszlávok*. Viszont a népesség alakulásáról szóló fejezetekben, ahol a legtöbb joggal várnánk e népcsoport eredetéről, sorsának alakulásáról, az anyakönyvekből és tanácsi jegyzőkönyvekből kibogozható részletes tájékoztatást, szó sem esik róluk. Sőt a „*délszláv (szerb)*” megfogalmazásban rejlő azonosítás egyenesen megtévesztő, mert azt a jelszót kelti, mintha a szegedi délszlávok mind szerbek lettek volna. Egy másik ilyen zárójeles „magyarázat” szintén elégtelen: „*bácskai katolikus szerbek (bunyevácok)*” önmagában is ellentmondás, mert a *bunyevácok nem szerbek*; másrészt katolikus délszlávok (szintén nem „szerbek”) a *sokacok (sokácok)* is, akikről ugyancsak szó esik a kötetben.

Mármint ezt a sok zűrzavart hogyan lehet kitisztázni? Úgy hogy egyértelműen kimondjuk: a *szegedi dalmaták nem szerbek, hanem horvát népcsoport*, amelynek közönségesen ismert elnevezése a *bunyevác*. Ugyanazok tehát, akik Szabadkán is megtelepültek. Szabadka történetírójáról, Iványi Istvántól tudjuk, hogy eredetileg Bosznia-Hercegovina és Dalmácia határán éltek, és Mosztár vidékéről, a Buna folyó környékéről (innen a nevük) még a török uralom végén húzódtak föl a Bácskába, mégpedig nem együtt, hanem családonként, s eleinte Kunbaja, Ludas, Bajmok, Tavankút, Tompa, Ötömos, Csorva, Kisülés, Belesovics pusztákon ragadtak meg. Kopunovics Miklós juhász pl. 1660 körül már Bajmokon született. Guga-Novics Jeromos szabadkai ferences barát szintén ekkortájt Ludason született, ezért Ludasi Jeromosnak is hívták.

Az udvari haditanács 1687-ben engedélyezte szegedi, szabadkai és bajai telepedésüket. Szabadkán már ebben az évben föltűntek, minden bizonnyal Szegeden is. A hivatalos iratok ekkor valóban „katolikus rákokként” emlegetik őket, de nem sokáig: Szabadkán már 1699-ben fölbuikk a *dalmata elnevezés*. 1701-től már a császári hadvezérek is *dalmatákként* emlegetik őket okirataikban. Ahogy Iványi írta 1892-ben: „szégyelvén a parasztságnak tartott *bunyevác* nevet, rendszeren *dalmatáknak* nevezték és írták magukat, és ezt a nép *disznófeje* tették, és használgák még a legújabb időkben is”. A *bunyevác* nevet csak a 19. században a szegedi kegyes iskolában nevelődő Antunović Iván püspök — legnagyobb *bunyevác* — kedveltette meg ismét népével, s tette elfogadottá, általánossá.

Nagyon jellemző, hogy az alsóvárosi ferencesek fő istápolói is gazdag dalmaták. 1713-ban a föltár Sarecz György költségén készült. A szegediek híres radnai búcsújárásának kezdeményezői — éppen Dugonics Andrástól tudjuk — szintén dalmaták: Funity Mihály, Kócsity Ágnes, Antalitty Katalin, Allabority Lőrinc. „Ez utolsónak a fia — írta Dugonics a *Radnai történetek*ben — az én édesanyámnak első ura volt.” A délszláv -i végződés ejtése a magyar cs és ty hangok között van; ezért, hogy némelyek -cs, mások -ty végződésre írták át nevüket magyarul.

A szegedi dalmaták fénykora a 18. század közepe volt. Mivel katolikusok voltak, könnyen összeházasodtak a magyarokkal. (Szeged népessége még 1839-ben is 95,99%-ban katolikus volt.) Reizner János írta: „A dalmaták lassanként Szabadkára átköltöztek, vagy a magyarok közé teljesen beolvadtak, s így József császár idejében a dalmát hitszónoklatok teljesen megszűntek.” A külön dalmata iskola is megszűnt 1770 körül. Lassabban, de hasonlóan haladt a szintén katolikus németesség beolvadása. A német szentbeszédek — bár még tiltakozás ellenére — 1837-ben szüntette meg Kremminger Antal prépost a palánki templomban, de a külön német iskola már 1775-ben megszűnt. Ettől kezdve a belvárosi magyar, német és dalmata fiúk Szukov József vezetése alatt együtt tanultak. A tanítás nyeive is háromféle volt.

A 18. század végére, a 19. század elejére tehát a szegedi dalmaták, azaz bunyevácok fölszívódtak a magyarságba. Dugonicsnak még neve őrizte eredetét. Vedresé már csak a régi iratokban, hogy *Vödries* volt valaha. De hiba volna Szeged 18. századi történetéről úgy beszélni, hogy csak három nemzetiségről emlékezzünk meg. A magyarok, szerbek, németek mellett a szegedi történelmet a dalmaták — bunyevácok — is alakították. Leszármazottaik pedig ma is közöttünk élnek.

PÉTER LÁSZLÓ

Kovács József

Rokona halálára

Jérez de la Frontera terén
cigányok isznak egy bazalt-
kocsmban.

Jerzy Ficowski

Dzsungel a nomádok szigete,
elárvult a Tücsökhöz címzett kocsma,
járhatatlan utak gyerekkorom felé,
könyöklök ébenfedelű asztalokra.

Megőrölt kártyalapokkal játszom:
jövendő tündökletem talonban.
Epilepsziád kihajt a fekete síkra:
vesztes éveim kiosztva.

A kopjafa-erdős temető,
összerugdalt, beszakadt emberkoponya,
szál gyertya virraszt érted Halász:
részeg fényében zeng
a kísértet bazalt-kocsmá!

Disznófej

pontosan, miként reagáljon: ne-
vessen, tehát tréfának fogja fel
az egészet, vagy inkább sirjon.
A disznó pedig röhögött. Az
egész fej egy nagy, hatalmas
szájból állt, tele fogakkal. Az
egyik szeme csukva volt, mintha
kópésan kacintana. Úgy tűnt, ő
az, aki határozottan élvezte a
helyzetet.

A kínos csöndet az üzletvezető
törte meg:

— Hát, kérem, ha azt hiszik,
hogy mi mindent beveszünk és
megveszünk... különben is,
ennyi pénzért... Vigye innen a
francba ezt a protézist, és mon-
dja meg az illetékeseknek, hogy...

A végszót már nem várta meg.
Köszönésfelét makogva elindult
az irodából, a boltot keresztül,
a kijarat felé, lógó orral, hóna
alatt, táskájában az irdatlan
nagy disznófejjel. Körülötte a
vásárlók összesügtak: „Látta,
Mancika, honnan jött ki ez a
fiatalember? Az irodából. Biz-
tosan tetlen érték. Hiába, ez a
mai fiatalság...”

A disznó füle folyton becsü-
szott a kerékpárküllők közé. Nem
bírt sokáig, visszagyömöszölte
a táskába, és ráhúta a cipzárt.

Újra megérkezett, elmondta a
mondókáját. Az üzletvezető szép
metszészfelületű szálamikát vett
a táskában a reprezentációs alap-
ból. De a táská nem nyílt. A
disznó füle becsipődött a cipzár-
ba. Kettőn próbálkoztak.

— Majd én tartom — mondta
az üzletvezető —, maga meg pró-
bálja a cipzárt. De nehéz, ma-
guk aztán nem szűkölködnek a
repi-alappal.

A cipzár hirtelen végigszaladt,
és a fej kigurult a táskából. Fo-
gát törve végigszánkázott az iro-
dán, fellökött egy padlóvázát,
majd a tapétát bevészve meg-
állapodott a sarokban és röhög-
gött. Az üzletvezető kb. harminc
centire felugrott a levegőben a
megdöbbenéstől, vagy inkább
megijedt. Merev arcán a száj
szélesre nyílt, elkezdett nevetni.

De nevettek az alkalmazottak is,
akik a zajra betódultak az iro-
dába. Végül a piackutatóból is
kitört a nevetés. A helyzet egy
film gegjéhez hasonlított.

— Nézze, elvtárs! — szólalt
meg végre csendesen az áru-
vezető, de később egyre jobban
ment fel a hangja. — Vigye in-
nen ezt a förmedvényt! Adja
oda a főnökének, csináljon belő-
le tréfeát, vagy akassza a tükre
helyére, de tüntesse el innen!

A következő bolt felé hajtvá
eliatározta, hogy merít mérhe-
tetlen cinizmusából, s a követ-
kező árudában már lezser lesz.
Nem fogja feszélyezve érezni
magát.

Határozottan lépett az irodába.
Kivette a sertéskoponyát, és
nem szolt egy szót sem. Kitar-
totta maga elé.

A fej elkomorlyodott, a pimasz
vigyor eltűnt róla. Érezte, hogy
itt most a helyzet magaslatán áll.

Hűsünk átszellemülten eme
pózból kezdte monológját:

— Venni vagy nem venni, ez
itt a kérdés...

Az üzletvezető zavartan né-
zett a piackutatóra. Majd elkérte
belépési engedélyét. Az egyezte-
tés után még zavartabban csak
ennyit mondott:

— Köszönöm, de nem kérek
belőle.

Visszaíndult munkahelyére. A
disznófej komoran ült a szatyor-
bar. Már nem élvezte a helyze-
tet. Nemcsak azt sajnálta, hogy
megszületett, hanem talán azt is,
hogy meghalt.

Öt perc múlva járt volna le a
munkaidő, mikor kopogott a
Főnéni ajtaján.

— Na, kolléga, mennyit sike-
rült eladni?

— Semmit — válaszolta cüg-
gedően.

A főnök arcán az átváltott
vörösre, ráncai kiszélesedtek,
tokája megereszkedett, csak most
látszott igazán, milyen csúnya.
Csupán ennyit sziszegett:

— Akkor csak azt mondja meg
nekem, minek tartjuk magat itt,
minek tartjuk tulajdonképpen?
Szerintem hülyének.

SZÖLLÖSY ERVIN

Természet — ló — ember

Gyenes Kálmán bugaci képriportja

